Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

11 септември 2019 година*

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Договори за потребителски кредити — Директива 2008/48/ЕО — Член 16, параграф 1 — Предсрочно погасяване — Право на потребителя на намаляване на общите разходи по кредита, отнасящи се до лихвата и разходите за оставащата част от срока на договора“

По дело C-383/18

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Sąd Rejonowy Lublin-Wschód w Lublinie z siedzibą w Świdniku (Районен съд Люблин-Изток, Люблин, със седалище Швидник, Полша) с акт от 28 май 2018 г., постъпил в Съда на 11 юни 2018 г., в рамките на производство по дело

Lexitor sp. z o.o.

срещу

Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo — Kredytowa im. Franciszka Stefczyka,

Santander Consumer Bank S.A.,

mBank S.A.,

СЪДЪТ (първи състав),

състоящ се от: J.-C. Bonichot, председател на състава, C. Toader (докладчик), A. Rosas, L. Bay Larsen и M. Safjan, съдии,

генерален адвокат: G. Hogan,

секретар: A. Calot Escobar,

предвид изложеното в писмената фаза на производството,

като има предвид становищата, представени:

– за Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo — Kredytowa im. Franciszka Stefczyka, от P. Chojecki, P. Skurzyński, radcowie prawni, както и от M. Kowara, adwokat,

– за Santander Consumer Bank S.A., от P. Kończal, P. Muciek и J. Wojnarowska, radca prawny,

– за mBank S.A., от A. Opalski, radca prawny,

* Език на производството: полски.

– за полското правителство, от B. Majczyna, в качеството на представител,

– за испанското правителство, от S. Jiménez García, в качеството на представител,

– за Европейската комисия, от A. Szmytkowska, G. Goddin и C. Valero, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 23 май 2019 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 16, параграф 1 от Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета (ОВ L 133, 2008 г., стр. 66).

2 Запитването е отправено в рамките на три спора на Lexitor sp. z o.o. (наричано по-нататък „Lexitor“) съответно със Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo — Kredytowa im. Franciszka Stefczyka (наричано по-нататък „SKOK“), Santander Consumer Bank S.A. (наричано по-нататък „Santander Consumer Bank“) и mBank S.A. (наричано по-нататък „mBank“) по повод намаляването на общите разходи по потребителски кредити поради предсрочното им погасяване.

Правна уредба

Правото на Съюза

Директива 87/102/ЕИО

3 Член 8 от Директива 87/102/ЕИО на Съвета от 22 декември 1986 година за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно потребителския кредит (ОВ L 42, 1987 г., стр. 48; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 1, стр. 252), която е отменена и заменена с Директива 2008/48, считано от 11 юни 2010 г., е предвиждал:

„Потребителят има право да изпълни предварително задълженията си по договора за кредит преди срока, фиксиран от договора. В този случай в съответствие с правилата, определени от държавите членки, потребителят има право на равностойно приспадане от общия размер на кредита“.

Директива 2008/48

4 Съображения 7, 9 и 39 от Директива 2008/48 гласят:

„(7) За да се улесни изграждането на добре функциониращ вътрешен пазар на потребителски кредити, е необходимо да се предвиди хармонизирана рамка на Общността в редица ключови области. Предвид постоянно развиващия се пазар на потребителски кредити и нарастващата мобилност на европейските граждани, едно далновидно законодателство на

Общността, което може да се адаптира към бъдещи форми на кредитиране и което дава на държавите членки необходимата степен на гъвкавост при прилагането им, следва да спомогне за установяването на съвкупност от съвременни правни норми относно потребителския кредит.

[…]

(9) Пълната хармонизация е необходима, за да се осигури на всички потребители в Общността високо и равностойно ниво на защита на техните интереси и за да се създаде реален вътрешен пазар. […]

[…]

(39) Потребителят следва да има право да изпълни своите задължения преди определената по споразумение дата в договора за кредит. В случай на предсрочно погасяване, било то частично или пълно, кредиторът следва да има право на обезщетение за разходите, свързани пряко с предсрочното погасяване, при отчитане и на евентуално спестените от кредитора разходи. За да се определи обаче начинът за изчисляване на обезщетението, е важно да се спазят няколко принципа. Изчисляването на обезщетението за кредитора следва да бъде прозрачно и разбираемо за потребителите още на преддоговорния етап и, във всеки случай, при изпълнението на договора за кредит. Освен това начинът за изчисляване следва да бъде лесно приложим за кредиторите и да се улеснява контролът върху обезщетенията от страна на отговорните органи. […]“.

5 Съгласно член 3 от тази директива:

„За целите на настоящата директива се прилагат следните определения:

а) „потребител“ означава всяко физическо лице, което при сделки, попадащи в приложното поле на настоящата директива, действа извън рамките на своята търговска, стопанска или професионална дейност;

[…]

ж) „общи разходи по кредита за потребителя“ означава всички разходи, включително лихва, комисиони, такси и всякакви други видове разходи, които потребителят следва да заплати във връзка с договора за кредит и които са известни на кредитора, с изключение на нотариалните разходи; разходите за допълнителни услуги, свързани с договора за кредит, по-специално застрахователни премии, също се включват, ако в допълнение към това сключването на договор за услугата е задължително условие за получаване на кредита или получаването му при предлаганите условия;

[…]“.

6 Член 16 от посочената директива, озаглавен „Предсрочно погасяване“, предвижда:

„1. Потребителят има право по всяко време да погаси изцяло или частично своите задължения по договора за кредит. В такива случаи той има право на намаляване на общите разходи по кредита, като това намаляване се отнася до лихвата и разходите за оставащата част от срока на договора.

2. При предсрочно погасяване на кредита кредиторът има право на справедливо и обективно обосновано обезщетение за евентуални разходи, свързани пряко с предсрочното погасяване на кредита, при условие че предсрочното погасяване се извърши в период, за който лихвеният процент е фиксиран.

Това обезщетение не може да надхвърля 1 % от сумата на предсрочно погасения кредит, ако периодът между предсрочното погасяване и договореното прекратяване на договора за кредит надхвърля една година. Ако периодът не надхвърля една година, обезщетението не може да надхвърли 0,5 % от сумата на предсрочно погасения кредит.

3. Претенции за обезщетение за предсрочно погасяване не се предявяват:

а) ако погасяването е осъществено по застрахователен договор, чиято цел е била предоставяне на гаранция за погасяването на кредит;

б) в случай на овърдрафт; или

в) ако погасяването попада в рамките на период, за който лихвеният процент не е фиксиран.

4. Държавите членки могат да предвидят, че:

а) такова обезщетение може да се търси от страна на кредитора само при условие че размерът на предсрочното погасяване надхвърля прага, определен от националното законодателство. Този праг не надхвърля 10 000 [евро] в рамките на всеки период от дванадесет месеца;

б) кредиторът може по изключение да търси по-голямо обезщетение, ако може да докаже, че загубата, която е претърпял от предсрочното погасяване, надвишава сумата, определена съобразно параграф 2.

Ако обезщетението, търсено от кредитора, надвишава действително претърпяната загуба, потребителят може да претендира за съответно намаляване.

В този случай загубата се състои от разликата между първоначално договорената лихва и лихвения процент, при който кредиторът може да отпусне в кредит сумата, която е предсрочно погасена, на пазара по време на предсрочното погасяване и да вземе под внимание въздействието на предсрочното погасяване върху административните разходи.

5. Обезщетението не надвишава размера на лихвата, която потребителят би платил през периода между предсрочното погасяване и договорената дата на прекратяване на договора за кредит“.

7 Съгласно член 22 от същата директива, озаглавен „Хармонизация и императивен характер на настоящата директива“:

„1. Доколкото настоящата директива съдържа хармонизирани разпоредби, държавите членки [не] могат да запазят или въвеждат разпоредби, различни от предвидените в настоящата директива.

[…]

3. Държавите членки освен това гарантират, че разпоредбите, които приемат за изпълнение на настоящата директива, не могат да бъдат заобиколени в резултат на начина, по който са формулирани договорите, по-конкретно чрез включване на усвоявания или договори за кредит, попадащи в приложното поле на настоящата директива, в договори за кредит, чийто характер или цел би позволил да се избегне изпълнението ѝ“.

Националното право

8 Ustawa o kredycie konsumenckim (Закон за потребителския кредит) от 12 май 2011 г. (Dz. U. nº 126, позиция 715) в релевантната за споровете в главното производство редакция (наричан по-нататък „Законът за потребителския кредит“) транспонира Директива 2008/48 в полския правен ред.

9 Съгласно член 5, точка 6 от този закон понятието „общи разходи по кредита“ се дефинира като отнасящо се до всички разходи, които потребителят следва да заплати във връзка с договора за кредит, включително лихва, разноски, комисиони, такси и печалби, ако са известни на кредитора, и разходите за допълнителни услуги, по-специално застрахователни премии, ако са необходими за получаване на кредита или получаването му при предлаганите условия, с изключение на нотариалните разходи, направени от потребителя.

10 В съответствие с член 49, параграф 1 от този закон при погасяване на целия кредит преди определения в договора срок общите разходи по кредита се намаляват с разходите за оставащата част от срока на договора дори ако потребителят ги е направил преди това погасяване.

Спорът в главното производство и преюдициалният въпрос

11 Трите спора в главното производство, съединени от запитващата юрисдикция, произтичат от сключването на договори за потребителски кредит между потребител по смисъла на член 3, буква а) от Директива 2008/48 и съответно SKOK, Santander Consumer Bank и mBank. Всеки от договорите за кредит предвижда заплащане на комисиона на съответната банкова институция, чийто размер не е обвързан с продължителността на договора, съответно на стойност от 1591,35 полски злоти (PLN) (около 380 евро), 4845 PLN (около 1150 евро) и 3070,40 PLN (около 730 евро).

12 След като потребителите погасяват предсрочно своите кредити, те цедират на дружеството по полското право Lexitor, предоставящо правни услуги на потребителите, вземанията си към банковите институции в резултат от предсрочното погасяване.

13 Впоследствие в качеството на цесионер по вземанията Lexitor иска от SKOK, Santander Consumer Bank и mBank възстановяване на част от размера на платените от потребителите комисиони, увеличен с лихви за забава.

14 Тъй като кредитните институции не удовлетворяват тези искания, на 8 януари 2018 г., 29 декември 2017 г. и 26 февруари 2018 г. Lexitor сезира запитващата юрисдикция с три осъдителни иска, съответно срещу Santander Consumer Bank, SKOK и mBank, за заплащане на частта от комисионите за остатъка от срока на договорите за кредит, както и на лихви за забава.

15 Ответниците в главното производство възразяват срещу постановените с определения от запитващата юрисдикция заповеди за изпълнение.

16 Запитващата юрисдикция си поставя въпроса дали в положения като разглежданите в главното производство правото на потребителя на намаляване на общите разходи по кредита в случай на предсрочното му погасяване, предвидено в член 16, параграф 1 от Директива 2008/48, включва разходите, които не зависят от срока на договора. В това отношение тя подчертава, че макар някои полски съдилища да дават отрицателен отговор на този въпрос на основание на Закона за потребителския кредит, друг съд е дал положителен отговор, основавайки се на тълкуване на същия закон в светлината на член 16 от посочената директива.

17 Запитващата юрисдикция счита, че посоченият член трябва да се тълкува в смисъл, че намаляването на общите разходи по кредита включва разходите, които не са обвързани със срока на договора. Според нея това тълкуване би позволило да се защитят интересите на потребителите и да се гарантира баланс между страните. В случай на предсрочно погасяване по договора кредиторът би могъл отново да използва възстановената сума, за да отпусне нов кредит и така да получи нова комисиона. Освен това обратното разрешение би довело до риск от установяване на практика, при която кредиторите да прилагат само разходи, които формално не са обвързани със срока на договора за кредит, за да не попадат под действието на намаляването на общите разходи по кредита.

18 При тези обстоятелства Sąd Rejonowy Lublin-Wschód w Lublinie z siedzibą w Świdniku (Районен съд Люблин-Изток, Люблин, със седалище в Швидник, Полша) решава да спре производството и да постави на Съда следния преюдициален въпрос:

„Трябва ли член 16, параграф 1 във връзка с член 3, буква ж) от Директива [2008/48] да се тълкува в смисъл, че в случай на предсрочно погасяване на своите задължения по договор за кредит потребителят има право да получи намаляване на общите разходи по кредита, включително разходите, чийто размер не зависи от срока на договора за кредит?“.

19 Запитващата юрисдикция е поискала и разглеждане на делото по реда на бързото производство съгласно член 105, параграф 1 от Процедурния правилник на Съда. Искането е отхвърлено с определение на председателя на Съда от 17 септември 2018 г., Lexitor (C-383/18, непубликувано, EU:C:2018:769).

По преюдициалния въпрос

20 Най-напред следва да се уточни, че обстоятелството, че страни по споровете в главното производство са само професионални субекти, не е пречка за прилагането на Директива 2008/48. Действително, както отбелязва генералният адвокат в точка 24 от своето заключение, приложното поле на тази директива зависи не от това кои са страните по разглеждания спор, а от качеството на страните по договора за кредит. В случая вземанията, предмет на споровете в главното производство, произтичат от три договора за потребителски кредит, сключени между трима потребители и тримата ответници в главното производство, и същите са били цедирани на ищеца в главното производство след предсрочното възстановяване на сумите по тези договори.

21 С поставения въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали член 16, параграф 1 от Директива 2008/48 трябва да се тълкува в смисъл, че правото на намаляване на общите разходи по кредита в случай на предсрочното му погасяване включва и разходите, които не са обвързани със срока на договора.

22 Член 16, параграф 1 от Директива 2008/48, разгледан в светлината на съображение 39 от нея, предвижда правото на потребителя да възстанови предсрочно сумата по договора и да получи намаляване на общите разходи по кредита, като това намаляване се отнася до лихвата и разходите за оставащата част от срока на договора.

23 От своя страна член 3, буква ж) от посочената директива дефинира понятието „общи разходи по кредита“ като всички разходи, включително лихва, комисиони, такси и всякакви други видове разходи, които потребителят следва да заплати във връзка с договора за кредит и които са известни на кредитора, с изключение на нотариалните разходи. Следователно тази дефиниция не съдържа никакво ограничение, свързано със срока на разглеждания договор за кредит.

24 В тази връзка, видно по-специално от преюдициалното запитване и становищата както на ответниците в главното производство, така и на останалите заинтересовани субекти по настоящото дело, споменаването на „оставащата част от срока на договора“ в член 16, параграф 1 от Директива 2008/48 би могло да се тълкува както в смисъл, че означава, че разходите, попадащи под действието на намаляването на общите разходи по кредита, се ограничават с онези разходи, които са обективно обвързани със срока на договора, или с онези, които кредиторът представя като свързани с определен етап от сключването или изпълнението му, така и в смисъл, че посочва, че методът за изчисляване, който трябва да се използва, за да се извърши намаляването, се състои в това да се вземат предвид всички разходи, направени от потребителя, след което сумата им да се намали съразмерно на оставащата част от срока на договора.

25 Сравнителният анализ на текста на различни езици на член 16, параграф 1 от Директива 2008/48 не позволява да се определи точният обхват на намаляването на общите разходи по кредита, което той предвижда. Всъщност, от една страна, текстовете на тази разпоредба на нидерландски, полски и румънски език допускат намаляване на разходите, свързани с остатъка от срока на договора („*een verlaging van de totale kredietkosten, bestaande uit de interesten en de kosten gedurende de resterende duur van de overeenkomst*“, „*obniżki całkowitego kosztu kredytu, na którą składają się odsetki i koszty przypadające na pozostały okres obowiązywania umowy*“ и „*o reducere a costului total al creditului, care constă în dobânda și în costurile aferente duratei restante a contractului*“). От друга страна, текстовете на въпросната разпоредба на немски и английски език се характеризират с ясно изразено двусмислие и оставят впечатлението, че разходите, свързани с този период от време, служат като индикатор за изчисляване на намаляването („*das Recht auf Ermäßigung der Gesamtkosten des Kredits, die sich nach den Zinsen und den Kosten für die verbleibende Laufzeit des Vertrags richtet*“ и „*reduction consisting of the interest and the costs for the remaining duration of the contract*“). Текстът на същата разпоредба на италиански език, подобно на текста на френски език, говори за лихвата и разходите „дължими“ („*dovuti*“) за оставащата част от срока на договора. Най-сетне текстът на член 16, параграф 1 от Директива 2008/48 на испански език изисква намаляването да включва разходите, съответстващи на оставащия срок от договора („*una reducción del coste total del crédito, que comprende los intereses y costes correspondientes a la duración del contrato que quede por transcurrir*“).

26 Независимо от това съгласно постоянната практика на Съда тази разпоредба следва да се тълкува в зависимост не само от нейния текст, но и от контекста ѝ и от целите на правната уредба, от която тя е част (вж. в този смисъл решение от 10 юли 2019 г., Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände, C-649/17, EU:C:2019:576, т. 37).

27 Във връзка с контекста следва да се припомни, че член 8 от Директива 87/102, отменена и заменена с Директива 2008/48, е предвиждал, че „в съответствие с правилата, определени от държавите членки“, потребителят „има право на равностойно приспадане от общия размер на кредита“.

28 Поради това следва да се констатира, че член 16, параграф 1 от Директива 2008/48 конкретизира правото на потребителя на намаляване на разходите по кредита в случай на предсрочно погасяване, като заменя общото понятие „равностойно приспадане“ с по-прецизното „намаляване на общите разходи по кредита“ и като добавя, че това намаляване трябва да обхваща „лихвата и разходите“.

29 Що се отнася до целта на Директива 2008/48, съгласно постоянната практика на Съда тя си поставя за задача за гарантира високо равнище на защита на потребителя (вж. в този смисъл решение от 6 юни 2019 г., Schyns, C-58/18, EU:C:2019:467, т. 28 и цитираната съдебна практика). Тази система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност (вж. в този смисъл решение от 21 април 2016 г., Radlinger и Radlingerová, C-377/14, EU:C:2016:283, т. 63).

30 За да гарантира тази защита, член 22, параграф 3 от Директива 2008/48 задължава държавите членки да гарантират, че разпоредбите, които приемат за изпълнение на тази директива, не могат да бъдат заобиколени посредством начина, по който са формулирани договорите.

31 Ефективността на правото на потребителя на намаляване на общите разходи по кредита би била отслабена, ако намаляването на кредита може да се ограничи с вземането предвид само на разходите, представени от кредитора като обвързани със срока на договора, тъй като, както отбелязва генералният адвокат в точка 54 от своето заключение, разходите и категоризирането им се определят едностранно от банката, а начисляването на разходи може да включва и определен марж на печалба.

32 Освен това, както подчертава запитващата юрисдикция, ограничаването на възможността за намаляване на общите разходи по кредита само до разходите, свързани изрично с продължителността на договора, би породило риск на потребителя да се наложат по-високи еднократни плащания в момента на сключване на договора за кредит, тъй като кредиторът би могъл да се изкуши да сведе до минимум обвързаните със срока на договора разходи.

33 Освен това, както подчертава генералният адвокат в точки 53 и 55 от своето заключение, свободата на действие, с която разполагат кредитните институции във връзка с начисляването на разходи и вътрешната си организация, прави на практика много трудно за потребителя или юрисдикция определянето на обективно свързаните със срока на договора разходи.

34 Следва да се добави, че включването в намаляването на общите разходи по кредита на разходите, които не са обвързани със срока на договора, не може да постави кредитора в непропорционално неизгодна позиция. Всъщност следва да се напомни, че неговите интереси се вземат предвид, от една страна, посредством член 16, параграф 2 от Директива 2008/48, който предвижда в полза на кредитора право на обезщетение за евентуалните разходи, свързани пряко с предсрочното възстановяване на сумата по договора, и от друга страна, посредством член 16, параграф 4 от тази директива, който дава допълнителна възможност държавите членки да гарантират, че обезщетението е съобразено с условията на кредита и пазара, за да защитят интересите на кредитора.

35 Накрая, следва да се отбележи, че в случай на предсрочно погасяване на кредита кредиторът авансово си възстановява заетата сума, която при това положение е на разположение за сключването евентуално на нов договор за кредит.

36 С оглед на всички изложени съображения на преюдициалния въпрос следва да се отговори, че член 16, параграф 1 от Директива 2008/48 трябва да се тълкува в смисъл, че правото на потребителя на намаляване на общите разходи по кредита в случай на предсрочното му погасяване включва всички разходи, възложени на потребителя.

По съдебните разноски

37 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (първи състав) реши:

Член 16, параграф 1 от Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета трябва да се тълкува в смисъл, че правото на потребителя на намаляване на общите разходи по кредита в случай на предсрочното му погасяване включва всички разходи, възложени на потребителя.

Подписи